

Aulis Tynkkynen

Tanssit jatkuu Rajavaaran lavalla

Rajavaaran kylän tarinaa

Lukijalle

Olen kirjoitellut tätä Rajavaaran tarinaa vuodesta 1996 alkaen muutaman muun muistelun rinnalla. Työ on antanut monesti lohtua ja mielenrauhaa, ollut eräänlainen pakopaikka maailman myrskyistä. Toisaalta kirjoittaminen on ollut aika surullistakin, koska Rajavaara on koko ajan kuihtunut: 1960 siellä oli noin 300 asukasta, joista suuri osa lapsia ja nuoria, nyt väkeä on luullakseni alle 50 ja sen keski-ikä varmasti yli 70 vuotta. Lapsia ja nuoria ei käytännössä ole ollenkaan.

Väestöennusteissa Rajavaara on keskellä hyvin laajaa aluetta, jossa 75-vuotiaiden ja vanhempien osuudeksi on arvioitu yli kolmasosa vuonna 2037, kun se on nyt noin kuudesosa. Yhä useampi talo on vain lomakäytössä tai kokonaan poistunut käytöstä. Hiljentymistä vauhdittaa osaltaan Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa, jonka seurauksena myös muutamat venäläisten ostamat kylän talot ovat tyhjiillään. Kylää uhkaa paluu metsäksi, kun peltoalueetkin ovat pieniä ja soveltuvat heikosti nykyiseen suurmaatalouteen.

Suuri muutos oli toki jo menossa lapsuuteni aikaan: maatalouden näköaloja edes muutamaksi vuosikymmeneksi oli vain muutamalla kylän tilalla, metsätyöt koneellistuivat nopeasti eikä muitakaan töitä riittänyt. Punkasalmen vaneritehdas jonkun verran pehmensi muutosta, joka kuitenkin johti aikuistuvan väen paremman elämän toivossa yleensä kauemmas, Imatralle, Lappeenrantaan, pääkaupunkiseudulle, Ruotsiin ja kauemmaksikin. Muistini eli reilun 60 vuoden aikaan muukin maailma on tietysti muuttunut valtavasti.

Oma tieni vei Viitamäen Koivurinteellä asuen ensin Rajavaaran kansakouluun, sieltä kahden luokan jälkeen Naaranlahteen ja edelleen Punkasalmelle keskikouluun. Parikkalan lukioaikana piti jo asua viikot kortteerissa. Matka jatkui 1972 Tampereelle arkkitehtiopintoihin ja muihin ison kaupungin touhuihin. Koulutie oli pienestä kiinni: Punkaharjun yhteiskoulu aloitti syksyllä 1963 ja ilman sitä opiskelu pienviljelystilalta käsin olisi varmaankin jäänyt kansakouluun ja kenties sitten ammatillisiin opintoihin.

Arkkitehdiksi valmistumisen jälkeen taipaleeni jatkui 1981 töihin Iisalmeen, Loviisaan ja lopuksi Helsinkiin, ja eläkkeellä vuodesta 2018 alkaen tukikohta on ollut taas pääasiassa Loviisassa. Kontakti Rajavaaraan on säilynyt hieman vaihtelevana koko ajan, aluksi erityisesti vanhempien kanssa, myöhemmin kotimökin ja kotiseudun loma-asukkaana.

Taustaa tälle kirjoitukselle olen hakenut paikallisesta ja yleisemmästä historiallisesta kirjallisuudesta, Puruvesi-lehdestä ja joistakin enemmän tai vähemmän sattumanvaraisesti vastaan tulleista muista kirjallisista lähteistä. Systemaattista arkisto- ja muuta aineistotyötä en ole ehtinyt tai jaksanut ruveta tekemään. Täydentävää tietoa olisi tietysti löydettävissä kirjallisuudesta, lehtien kuten Itä-Savon, Karjalaisen ja Puruveden vanhoista vuosikerroista sekä varsinaisista arkistoista.

Talokohtainen tarkastelu on pääasiassa oman muistini varaista ja painottuu 1960-luvulle ja erityisesti sen alkuun, jolloin itse aloitin kansakoulun. Samaan aikaan kylä eli vilkasta vaihetta, kun suuret ikäluokat eivät olleet vielä aikuistuneet ja muuttaneet muualle.

Rajavaaran länsiosan muutamiin taloihin ulottuu Toivo Astikaisen vuonna 1998 julkaisema, varsinaisesti naapurikylään Hiukkajokeen keskittyvä kirja *Kylä kylien keskellä*, jossa hän tarkasteli yhteensä 73 taloa tai pihapiiriä. Se toimi minulle myös eräänlaisena innoittajana tähän työhön. 2000-luvun alussa itseäni jonkun verran vanhemman John Thurénin eli entisen Jouko Paakkunaisen artikkelisarja Puruvesi-lehdessä lisäsi paikallistietoja erityisesti 1950-luvulta.

Thurénin isästä Viljo Paakkunaisesta (1913–1986, kirjailijana nimellä Ville Paakonmaa) on samassa lehdessä kirjoitettu muun muassa artikkelisarjassa *Kirjat ja Kesälahti* vuonna 2002. Paakonmaa nousi Puruveden uutisiin uudelleen tammikuussa 2013, kun kerrottiin että Hissu Teppana toimittaa postuumina hänen julkaisematta jääneen, ilmeisesti 1970-luvun alkupuolella valmistuneen romaanin *Häät kahdelle* Villen syntymän satavuotisjuhlan kunniaksi. 11.8.2013 asiaa juhlistettiin erillisellä tilaisuudella.

Monia tietoja ovat korjanneet ja täydentäneet eri vaiheissa Tuure ja Eeva sekä vanha kansakoulukaverini Harri Ahokas Lähemäeltä. Joitakin kommentteja olen myöhemmin saanut myös Hissu Teppanalta, Pertti Rannikolta, Sirkku Linnanvirralta os. Ahokas sekä Vesa Paakkunaiselta. Laajempaan haastatteluunkaan ei intoa tai mahdollisuuksia ole riittänyt, mutta toivon, että teksti voi toimia jonkinlaisena pohjana ja innoituksena esimerkiksi talokohtaisten tarinoiden tuottamiselle vaikkapa *Facebook-ryhmään Rajavaara*, jonka perustin 2017.

2022 tuli julkisuuteen Tuure Ahokkaan lähinnä 2007 tuottama PDF-muotoinen moniste *Rajavaaran Urheiluseura HISTORIIKKI*, joka ansiokkaasti kirjaa muutakin kuin urheiluhistoriaa. Olen sen perusteella täydentänyt tätä julkaisuani ja julkaissut myös sen Facebookin Rajavaara-ryhmässä. Se on antoisasti jotenkin vienyt minut, vasta ”jätkilöylyihin” ehtineen, lähemmäksi Rajavaaran ”kulta-aikaa”, jota kesti ehkä 1920-luvun alkupuolelta sotiin ja sitten sotien jälkeen vielä 1960-luvun alkuun.

Työssä on puutteita, todennäköisesti virheitäkin. Epävarmoissa tilanteissa olen yrittänyt jättää asioita ”auki”, myöhemmin tarkistettaviksi ja lisättäviksi. Tietolähteet olen nimennyt viitteillä. Talot on numeroitu ja esitetty kartoilla. Työn lopussa on osittain tietoon, aika isolta osin oletuksiin perustuva taulukko talokohtaisista asukasmääristä. Nykytilannetta kuvaavat kartat ovat otteita Maanmittauslaitoksen kätevästä karttapalvelusta *Kansalaisen karttapaikka*, vanhemmatkin internetissä julkaistuista peruskartoista. Julkaisemisen luvallisuus PDF-muodossa on todettu 4.6.2019 saamassani sähköpostiviestissä. *Historiallisia ilmakuvia* tuli käyttöön 2020-luvulla: Rajavaaran osalta mielestäni niistä kiinnostavimpia ovat vuosien 1950 ja 1956 kuvaukset. Valokuvat ovat omiani (AT), ellei toisin mainita.

Syksyllä 2023
Aulis Tynkkynen

RAJAVAARAN HISTORIAA

Rajavaaran nimestä

Rajavaara on nimenä 1790 kartalla (Rajavara Ringilä by:n pohjoispuolella) samoin kuin Vaaran nimi (Vara by). Thurén on nähnyt nimen muodossa Raiawara jo 1500-luvun lopun kartassa¹. Aiemmin oletin, että Rajavaara olisi Nuora-ahon eli Kauniinvaaranmäen mukaan tullut nimitys, koska mäki on aika lähellä kylän ydintä ja Täyssinän rauhan 1595 rajan tuntumassa. Vaara-loppuinen nimi voisi tulla kuitenkin myös koko 1,5 km pitkstä selänteestä Törönlammen itä- ja Kopolan länsipuolella tai Kalliomäestä Rajamäen alueella Uudenkaupungin rauhan 1721 rajan lähellä. Ehkä se voisi tulla myös Vaaran kylän mukaan sen reuna-alueelle, rajavyöhykkeelle. Vaaran kylälle itsessään mäkiin liittyvä nimi on joka tapauksessa luonteva, koska Puruvedelle, varsinkin itäpuolisille Siikasaarenselälle, Paljakanlahdelle ja Mehtolanlahdelle mäkipari Vaaranmäki ja Kautolanmäki ovat näkyneet aina selvästi.²

Rajavaara rajojen välissä

Rajavaaran rajat ovat Täyssinän rauhan 1595 ja Uudenkaupungin rauhan 1721 mukaiset Ruotsin ja Venäjän valtakunnanrajat, joiden väliin kylän ydinalue jää. Aiempi, Pähkinäsaaren rauhassa 1323 määritelty raja siirtyi Täyssinässä Särkilahdesta vielä Punkaharjun ja Kesälahden rajana tunnettuun nykyiseen Savonlinnan kaupungin itärajaan vahvistaen muun muassa Vaaran kylän Ruotsin puolelle. Kaukana ei raja siis ollut aiemminkaan: Pähkinäsaaren rauhan rajapisteinä tunnetaan Varpavuori Särkilahdessa, johon Rajavaarasta on noin 25 km. Stolbovan rauhassa 1617 myös Täyssinän rajan itäpuolelle jäänyt Käkisalmen lääni siirtyi Ruotsille. Uudenkaupungin rauhan raja puolestaan leikkasi alueen uutta, nykyistä Kiteen kaupungin itärajaa myöten. Myös vähän myöhäisempi Turun rauhan 1743 raja tukeutui Rajavaaraan: rajalinja vedettiin suunnilleen Rajavaaran eteläpisteestä Enanlahteen ja sieltä Enanniemen yli Savonlinnan suuntaan³.

Rajavaaran alue suunnilleen Lähemäkeä eli koulupiirin pohjoispäätä myöten lienee kuulunut 1617 saakka Kurkijoen pogostaan kuten myöhempi Parikkalan (Joukion) seurakuntakin. Eino Jutikkalan kartan mukaan vuonna 1635 Uukuniemen hallintopitäjä olisi kuitenkin käsittänyt Rajavaaran eteläistä kärkeä myöten, Joukio vain myöhemmän Saaren kunnan osuuden⁴. Ainakin Rajavaaraa pohjoisempi, 1721 itsenäiseksi jäänyt Kesälahti taas kuului 1600-luvun alussa itsenäistyneeseen

¹ Thurén 16.12.2002.

² ”Vaara-nimen käytön varsinaisen vaara-alueen ulkopuolella on oletettu olevan muistoa vanhasta karjalaisnautinnasta.” (Piironen, 21). Vaara tarkoittaa myös uhkaa, ja sellainenkin merkitys voi tulla mieleen, koska sekä Vaara että Rajavaara ovat olleet sijaintinsa takia sotilaallisesti uhanalaisia alueita.

³ Astikaisen mukaan rajapyykki oli ”melko usein” Hirvivaaran mäen päällä (Astikainen, 12). Hirvivaaran yli meni kuitenkin ymmärtääkseni vain 1595 Täyssinän rauhan raja, joka myöhemmin oli vain läänien, maakuntien ja kuntien rajana kuten edelleenkin.

⁴ Jutikkala 1949, 31.

Uukuniemen seurakuntaan, joka sekin oli aiemmin ollut osa Kurkijoen pogostaa. Kiteen tausta 1617 saakka on puolestaan Sortavalan pogostassa.

1652 perustettiin Joukion ja Uukuniemen alueelle *Nyborgin kreivikunta*, joka lakkautettiin 1680. Jutikkalan kartan mukaan Nyborgin kreivikunta käsitti myöhemmät Parikkalan ja Saaren kunnat, mutta ei Uukuniemeä kokonaan, ja rajautui Rajavaaraan vain entisen Saaren kunnan osalta. Jostain syystä entisen Saaren ja Uukuniemen rajan pohjoispuolella oli pieni kolo, jonka jälkeen kreivikunta taas jatkui pohjoiseen noudatellen myöhempää 1721 rauhan rajaa.⁵

Jos Uukuniemen ja Parikkalan raja todellakin meni Lähemäen seutuvilta ja Rajavaara siten kuului Parikkalaan, on ymmärrettävää, että myöhemmin läänin pääkaupungin ollessa Loviisassa⁶ käsiteltiin 1760-luvun alkupuolella ainakin yhtä venäläisen puolen valitusta, joka koski jäljempänä kuvattua Taavetti Rinkisen asettumista asumaan Rajavaaraan ja Tarnalan asukkaiden kylvämän kauran korjaamista vuonna 1763. Rajavaara oli ollut aiemmin Tarnalan kylän käytössä⁷, ja tilanne varmaan vähän epäselvä, kun Tarnala kuului 1721 alkaen Venäjälle ja Kesälahdeksi jäävä Uukuniemen osa Rajavaaran ”häntineen” Ruotsille. Raja loittoni Rajavaarasta autonomian aikana, kun myös ns. Vanha Suomi, johon Tarnalakin kuului, liitettiin Suomen suuriruhtinaskuntaan 1812. Talvisodan jälkeinen Moskovan rauha 1940 toi Venäjän, silloisen Neuvostoliiton rajan taas lähelle, linnuntietä noin 15 kilometrin päähän.

Lääneihin alue kuului siten, että 1500-luvulla Punkaharjun puoli kuului Savonlinnan linnalääniin⁸. 1635 Viipurin ja Savonlinnan läänin ja Käkisalmen läänin raja noudatteli Täyssinän rauhan rajaa eli myöhempi Punkaharju oli edellisessä ja Kesälahti jälkimäisessä. 1721 jälkeen koko alue kuului Savonlinnan ja Kymenkartanon lääniin, jonka maaherran residenssi oli Lappeenrannassa, 1747 jälkeen Kymenkartanon ja Savon lääniin, jonka maaherran residenssi oli Loviisassa (aluksi Degerby) ja vuoden 1776 jälkeen Savon ja Karjalan lääniin, jonka pääkaupunki oli Kuopio. Vuodesta 1831 Punkaharjun puoli jäi Mikkelin, Kesälahti Kuopion lääniin. Tämä tilanne muuttui vasta 1960, kun Kuopion läänin itäosasta muodostettiin Pohjois-Karjalan lääni⁹. Lyhyen kauden 1997–2009 koko alue kuului Itä-Suomen lääniin. Parikkalan, myöhemmin Saaren puoli kuului 1721 alkaen niin sanottuun Vanhaan Suomeen Venäjän puolella, 1812–1944 Viipurin ja sittemmin Kymen lääniin, 1997–2009 Etelä-Suomen lääniin.

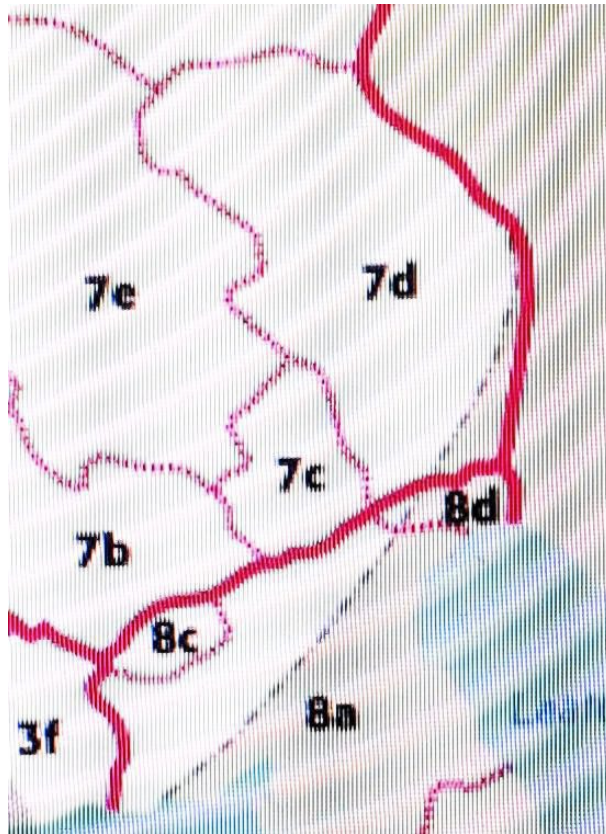
⁵ Jutikkala 1949, 39.

⁶ Turun rauhan jälkeen vuoteen 1777 saakka.

⁷ Puruvesi 14.8.1995.

⁸ Jutikkala 1949, 32.

⁹ Aloitin kansakouluni siis jo Pohjois-Karjalan läänissä juuri vuonna 1960, mutta veljeni ehti edellisenä vuonna Kuopion läänin koululaiseksi.

Rajavaara on rajaseutua myös kielellisesti, koska siellä Terho Itkosen mukaan kohtaavat Pohjois-Karjalan murteet (7 d), Savonlinnan seudun välimurteet (7 c), Varsinaiset kaakkoismurteet (8 a) ja vielä Sortavalan seudun välimurteet (8 d).

Rajavaara ja sodat

Sotatapahtumat sivusivat aluetta useissa vaiheissa jo 1400- ja erityisesti 1500-luvulla. Jo 1400-luvulla, ennen 1475 perustettua Olavinlinnaa, savolainen asutus ja alueiden hyväksikäyttö levisivät Kerimäelle ja jopa Vaaran alueelle, ja sittemmin 1595 vahvistettu rajalinja alkoi hahmottua muun muassa Kärjäkalliolla käytyjen neuvottelujen pohjalta. Hävitysretkiä tehtiin silloin tällöin.¹⁰

Nuijasodan 1596/97 tapahtumat näyttäisivät jääneen Savonlinnan länsipuolelle. Myös Suuren pohjan sodan, Hattujen sodan, Kustaa III:n sodan ja Suomen sodan hyökkäyslinjat menivät ilmeisesti alueen ohi¹¹. Ruptuurisota 1600-luvun puolivälissä oli ainakin Vaarassa tuhoisa.

Jutikkalan kartan mukaan näyttäisi siltä, että sotaväenotossa 1700 Käkisalmen läänin puolella ollutta Kesälahtea ei noteerattu, mutta Punkaharjun puoli kuului Savon ja Savonlinnan läänin jalkaväkirykmentin Puumalan komppaniaan. Ratsuväen osalta lähinnä Rajavaaraa, entisen Säämingin puolella, oli Viipurin ja Savonlinnan läänin ratsuväkirykmentin Ala-Savon komppania.¹²

¹⁰ Lappalainen, 44.

¹¹ Jutikkala 1949, 44–47.

¹² Jutikkala 1949, 43.

Pikkuvihan yhteydessä Kesälahdelta kirjoitettiin reserviin kuitenkin kymmenen miestä¹³. Ainakin Suomen sodassa sotaväkeä kuitenkin rekrytoitiin silloisen rajan molemmiin puolin eli mahdollisesti eri puolille aivan Rajavaaran tuntumasta, kenties samalla tavalla myös kahdessa aiemmassa sodassa.

Thurén on pohtinut Linnanmäen varustuksia muistuttavien kivirakennelmien historiaa päätyen toivomukseen, että aluetta olisi syytä tutkia¹⁴. Ilmeisesti niiden mahdollisesta sotilaallisesta historiasta ei ole mitään tietoa.

Toisen maailmansodan tapahtumat liittyivät kylään ja sen lähialueisiin. Antti J. Rantamaa muistelee lähdön jatkosotaan tapahtuneen Rajavaaran kautta. ”Oli kirkas kesäkuun loistoina hellepäivä 1941 niin löytyivät Rajavaaran maastoista teltat, perusyksiköt ja koko Torsti Kotilaisen sitkeäksi osoittautuva, meille läheinen rykmentti.”¹⁵ Lähialueilla suurimmat tuhot aiheutuivat mm. kirkon tuhonneista Neuvostoliiton pommituksista Kesälahden kirkonkylässä kesä-heinäkuun vaihteessa 1941. Kesälähteläisiä oli myös evakossa pääpuolustuslinjan takana läntisissä lähikunnissa kesällä 1941.¹⁶

Sisällissotaan osallistumisesta ei rajavaaralaisten osalta juuri puhuttu, eikä minulle jäänyt asiasta mitään tietoa. Talvi- ja jatkosotaan kylän miehistä suuri osa oli tietenkin osallistunut, mutta ei niistäkään paljon puhuttu. Lähemään kahden pojan tiedän kaatuneen jatkosodan alussa ja Särkän Heikillä olleen jalassa sotavamman, joka ei kai koskaan täysin parantunut.

Yleinen asutushistoria karttojen ja kirjoitusten valossa

Ilmeisesti Suomen asuttaminen on tapahtunut useammista suunnista, länteen Viron länsiosista ja itään Laatokan alueelta päin. Idän ja lännen raja-alue muotoutui hämäläisten ja karjalaisten välille. Lähinnä karjalaisista lienee kehittynyt sitten savolaisten heimo, joka hämäläisten tapaan liittyi lännen kirkkoon ja Ruotsin valtion yhteyteen, johon kytkeytyi myös 1290-luvulla perustetun Viipurin linnan seutu karjalaisineen. Itäisempi ja pohjoisempi Karjalan alue, Käkisalmen lääni, jäi Novgorodin, myöhemmin Venäjän ja ortodoksisen kirkon vaikutuspiiriin. 1600-luvulla Ruotsin vallan alle joutuneen alueen väki vaihtui sitten pääasiassa nyt jo luterilaisiin savolaisiin. Myös Rajavaara ja koko myöhempi Kesälahden alue kuului alun perin ortodoksiseen vaikutusalueeseen, mutta luterilaistui ja savolaistui 1600-luvulla.

Ennen asutuksen vakiintumista Rajavaaran lähiseutuja käytettiin metsästys- ja kalastusalueina. Ilmeisesti viimeistään viikinkiajoista lähtien turkiskaupalla oli merkittävä asema. Pekka Lappalaisen kartan mukaan yksi karjalaisten kauppa- tai kulkutie Käkisalmen alueelta pohjoiseen suuntautui melko läheltä Rajavaaraa, Pyhäjärven Ristilahden kautta Puhokseen.¹⁷

¹³ Paajanen-Teppana, 25.

¹⁴ Thurén 16.12.2002.

¹⁵ Raattamaa 1951. Artikkelin mukaan kyse oli 28. rykmentistä, jota Raattamaa kutsuu lentäväksi rykmentiksi. Lähinnä alueen reserviläisistä koottu JR 28 kuului 2. divisioonaan, perustettiin 17.6.1941 ja lakkautettiin maaliskuussa 1942.

¹⁶ Paajanen-Teppana, 194–202.

¹⁷ Lappalainen, 28.

Rajavaaran lähiympäristössä asutusta syntyi paljon aiemmin kuin itse Rajavaaran kylässä. Länsi- ja luoteispuolelle, Susiniemeen, Turtianniemeen, Hälvänmäkeen ja Vaaraan asutuksen arvaillaan mahdollisesti tulleen jo 1100-luvulla, aluksi Puruveden ranta-alueille ja myöhemmin sisämaahan ylemmille alueille¹⁸. Ruotsin valtiollisen vaikutuksen mielessä ja vakituisen savolaisen asutuksen muodossa asuttaminen tapahtui kuitenkin vasta 1400-luvulla. Myöskään Mauri Rastaan mukaan vuosien 1200 ja 1450 välillä alueelle ei olisi tullut vakituista asutusta¹⁹.

Idän ja kaakon suunnalla karjalaisperäinen ortodoksinen asutus lienee vakiintunut 1400-luvulla Tarnalaan, jossa oli vuonna 1500 viisi taloa²⁰ sekä Kumpuun²¹. Purujärven kylässä Rajavaaran pohjoispuolella oli asutusta 1500-luvulla²². 1600-luvun alkupuolella se oli Kesälahden vahvin kylä, jossa oli 1631 peräti 26 taloa, niistä vain kaksi luterilaista²³.

Naapuripitäjien rajat olivat vielä 1600-luvulla epämääräisiä, etelässä Joukion eli Parikkalan kanssa ja nimenomaan Rajavaarassa. Rajavaaran ensimmäinen vakituiset asukkaat ovat Risto Jokivartion selvitysten mukaan olleet 1763 sinne muuttanut Taavetti Rinkinen perheineen, mistä ilmeisesti periytyy kartoissa oleva nimi Rinkilän kylä.²⁴

"Uudenkaupungin rauhan (1721) ja Turun rauhan (1743) raja suuntautui Puruveden itäpuolelta koilliseen Jänisjärven pohjoispäähän halkaisten alueita, joita eri kylien asukkaat olivat tottuneet käyttämään mm. kasveamiseen. Kesälahden Purujärven Rajavaara, jonka asumattomia maita nyt Venäjän puolella olevan Parikkalan Tarnalan kyläläiset olivat viljelleet, jäi Ruotsin puolelle. Tarnalalaiset jatkoivat kuten ennenkin ja tämä aiheutti riitaa Purujärven asukkaiden kanssa.

Pohjois-Karjalan kruununvouti ilmoitti tilanteesta maaherralle Loviisaan ja ilmeisesti esitti kiista-alueiden asuttamista. Maaherra määräsi kruununvoudin huolehtimaan siitä, että

¹⁸ Astikainen lainaten Kerimäen historiaa, 12.

¹⁹ Rastas

²⁰ Laakso Ville.

²¹ Luoto Jukka, Laakso Ville.

²² Lusa, 19.

²³ Paajanen-Teppana, 19.

²⁴ Puruvesi 14.8.1995.

kihlakunnan kirkoissa kuuluttamalla haetaan henkilöä, joka olisi halukas ja kelvollinen asukkaaksi Rajavaaraan.

Kesälahtelainen Taavetti Rinkinen ilmoittautui ja hyväksyttiin kihlakunnan katselmuskokouksissa 7.12.1761 ja 11.10.1762. Taavetti asettui vaimonsa Valpuri Teppanan ja lastensa kanssa Rajavaaraan syyskuussa 1763.

.....

Taavetti Rinkisellä ja Valpuri Teppanalla oli Jokivartion tutkimusten mukaan ainakin viisi lasta eli Anna, Margareetta, Taavetti, Heikki ja Pekka."

Tarnalan asukkaat eivät aluksi hyväksyneet "valtausta" ja esittivät Viipurissa toimineen Kuvernementin kanslian kautta Rinkisen karkottamista. Karkotusta ei kuitenkaan toteutettu, ja rajakiistatkin lienevät loppuneet viimeistään silloin, kun Suomi liitettiin Venäjän yhteyteen 1809. Ilmeisesti Rinkiset jäivät alueelle, koska 1900-luvun alun kartan mukaan kylässä oli Rinkilä -niminen talo. Erästä Viitamäen lähellä olevaa paikkaa on myös kutsuttu "Rinkisen ahoksi".

Vuoden 1790 kartassa kylän ytimessä on kolme taloa, joista yksi ilmeisesti Kopola, toinen Hiltula ja kolmas Rinkilä (kartassa Ringilä by). Raudansuon itäpuolella Raudankummussa jo tässä vaiheessa lisäksi Tärvenhem -nimellä kahden talon ryhmä.

Vuoden 1909 kartan mukaan Rajavaaran ytimessä olisi ollut yhteensä viisi taloa, Hiltulan ohella nimeltä on mainittuna Rinkilä. Raudansuolla on lisäksi kaksi taloa nimellä Tervola. Nykyisen tanssilavan tienoille on merkitty kestikievaria tarkoittava ympyrä!²⁵ Vuoden 1924 kartassa Kopola, Hiltula ja Rinkilä ovat paikoillaan, samoin Raudansuon Tervola sekä Saukkola ja Kummunaho jossain kaupan alueen pohjoispuolella. Yksi talo on merkitty myös Pitkälammen pohjoispuolelle.

1941 kartassa Rajavaaran kaikki vakituiset asuintalot ovat jo suurin piirtein nykyisellä paikallaan, Raudankummun Tervola on nimellä Nousiala (2013 kartalla kuitenkin jälleen Tervola) sekä toisena talona Alapiha. Syvälammen itäpuolella sen ja tien välissä on pieni pellonkaistale ja ehkä mökki, jota ei ollut enää 1960, mutta pellon muistan kukkaketona ja kenties Toiviaisen Lyytin lehmän syöttöpaikkana²⁶. Viitamäen peltoja kuvataan vielä suona, mutta mökki siellä tietenkin jo on, koska "pappasetäni" Heikki Tynkkysen alun perin Vaaran Välituvalle rakentama hirsirakennus siirrettiin sinne jo 1920-luvulla, ja Pekka-setäni oli asunutkin siellä jo 1930-luvun loppupuolelta asti Nelli-vaimoineen.

Kesälahden kulttuuriympäristöohjelman²⁷ mukaan inventoituja kohteita Rajavaarassa on kymmenkunta (Hyttikumpu, Koivumäki, Linnanmäki, Huvimaja, Mutila, Rantala, Marjamäki, Myllylampi, Kauppakontu, Toiviala ja Lähemäki), "vanhoja asuinpaikkoja" lisäksi yhdeksän... Alueella on yksi arkeologinen kohde Lepolan tilan seutuvilla. Arvokkaita maisemakohteita on Kaunisvaaran tai Kauniinvaaran eli Nuora-ahon mäki-alue sekä kylän pohjoisreunassa alue, joka käsittää Kuolemanlamminsuon, Särkilammen ja Pitkälammen.

Rajavaaran kasvu liittyy Suomelle tyypilliseen soiden kuivatukseen ja raivaamiseen pelloiksi. Suuria vesistömuutoksia kuten järvien pinnan laskua ei koulupiirin alueella kuitenkaan voitu toteuttaa, kun ei ole ollut suuria järviäkään.

²⁵ Tuure Ahokas arvioi 2.8.2014, että kestikievari on ollut nykyisen Pölösen (KOHDE 23 Rajala) tilakeskuksessa.

²⁶ Kannaksenahoksi kutsuttu, Tuure Ahokas 2.8.2014.

²⁷ Lusa 2004.

Tiestö, sähköt ja puhelin

Vuoden 1790 kartassa ainoa suurempi tie Rajavaaran seudulla on Savonlinnasta Punkaharjun kautta kaakkoon johtava maantie, joka menee Hiitolan kautta Käkisalmeen. Rajavaaraan tulee tie tai polku kaakosta ja koillisesta, luoteen suunnasta kahtena haarana Petäjäjärven molemmin puolin, toinen Hiukkajärven suunnalta, toinen Naaranlahdesta. Kumpikin haara johtaa edelleen myös Susiniemen Susikoskelle. Kesälahdelle näyttäisi tulevan vähän isompi tie pohjoisesta Puhoksesta.

Vuonna 1909 Rajavaaran pohjois-etelä -suuntainen päätie oli vakiintunut linjalleen, joka sivuaa vanhaa kioskin paikkaa ja tanssilavaa. Isompaa tieyhteyttä Naaranlahdentielle ei ole ainakaan karttaan merkitty, ja maantiet yhtyvät vasta Ristilahden eteläpuolella.

1941 kartan mukaan päätie oli entisellä paikallaan, ja siitä erkani haaroja länteen: pohjoisin oli yhteys koulun ja kaupan pohjoispuolelta Ruokokankaan suuntaan nykyuomassaan. Koulun eteläpuolelta lähti jonkinlainen tie tai metsätie tai polku länteen, joka jatkui jyrkän mutkan jälkeen kaakkoon Viitamäkeen päin yhtyen Naaranlahden polkuun. Syvälammin ja Vankan välistä meni nykyinenkin tie Kopolaan (KOHDE 14) jatkuen Paakkunaisen (KOHDE 13) kautta Viitikkoon (KOHDE 8) ja sieltä Linnanmäen (KOHDE 9) ja Makkosen eli Hiltulan (KOHDE 10) puoliväliin, josta edelleen Törönlammen pohjoispuolitse nykyiseen uomaan Töröjoen yli. Kolmas linja kiersi aluksi kahtena haarana eli Marjakankaalta ja toisaalta kioskilta lähtien Rajalan (Pölösen, KOHDE 23) kautta Hiltulan ja Linnanmäen puoliväliin yhtyen siinä em. tiehen.

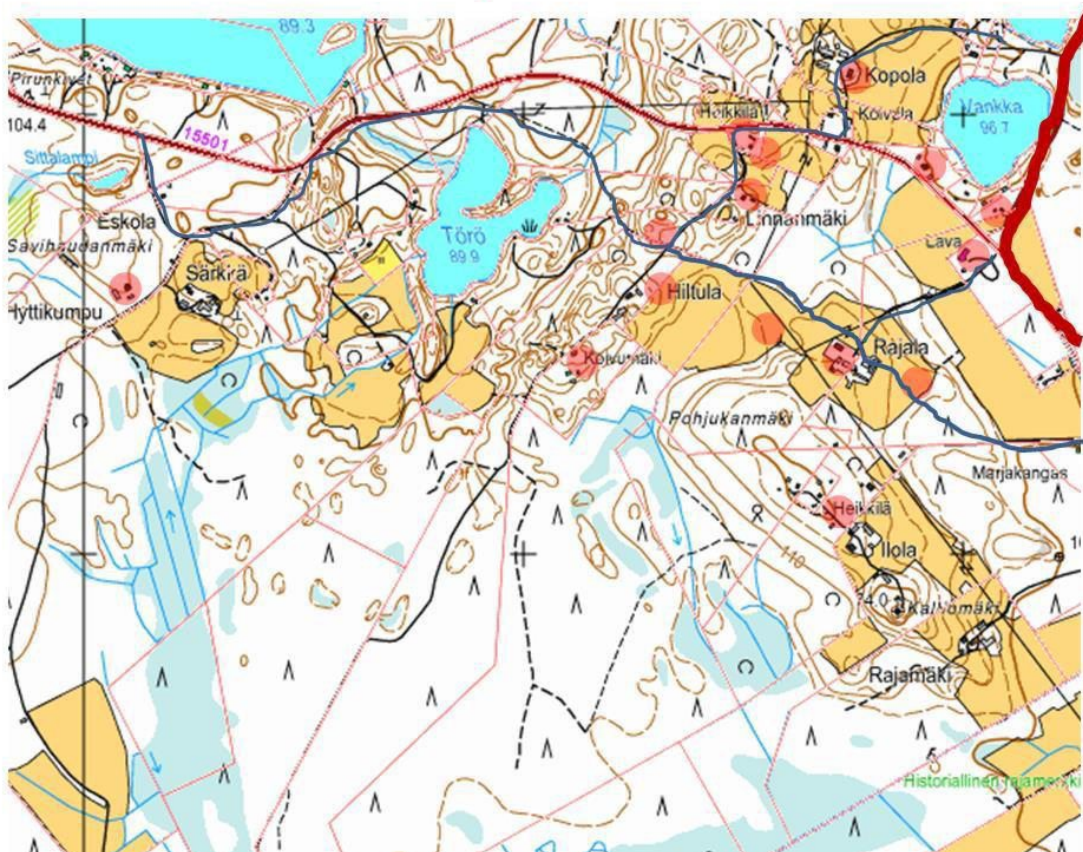
Särkän (KOhteet 1–5) kohdalla tie meni talojen kautta ja haarautui siellä myös Hirvilammen suuntaan ja peltoaluetta ja monia taloja yhdistävänä tienä Hiukkajoelle päin. Ilmeinen päätie – tai ainakin myöhemmin sellaiseksi vahvistunut – jatkui kuitenkin Kupiaisen Arvon talon vierestä suunnilleen nykyistä linjaa. Samaan Linnanmäen ja Hiltulan väliseen risteykseen johti myös eteläisempi tie, joka tuli Rajavaaran päätieltä Pölösen alueen kautta tanssilavan kohdalta ja myös toisesta haarasta idempää. Linnanmäen ja Hiltulan välisestä risteyksestä johti sitten haara myös etelään päätyen Tetrinsuon asumattomalle alueelle. Nykyiseen verrattuna tiestä puuttui pätkä lavalta Paakkunaiseen, Viitikosta Törön pohjoispäähän sekä Särkän mutkan oikaisu. Rajavaaran-Hiukkajoen tieltä oli metsätieyhteys Naaranlahteen suunnilleen nykyisessä paikassa ja toinen Petäjäjärven pohjoispuolisen Rantaharjun linjalla. Idästä Rajavaaran tielle oli tieyhteys koulun kohdalle Raudansuon eteläpuolitse Tarnalasta Ratilan alueen kautta. Sekin on jonkinlaisena urana edelleen maastossa.

Näiden teiden tuntumassa on pääosa *Kesälahden kulttuuriympäristöohjelmassa* (jäljempänä ky-ohjelma) todetuista vanhoista asuinpaikoista ja inventoiduista kohteista. Vanhoja asuinpaikkoja on lännestä itään lueteltuina Hiukkajoentien eteläpuolella kahdeksan: Hiltula, kohde sen ja Heikkilän välissä, Heikkilä kahtena kohteena, kohde Hiltulan ja Rajalan välissä, Mutila eli Heikkilä tai Rinkilä, Rajala sekä kohde siitä pari sataa metriä itään. Hiukkajoentien pohjoispuolella vanhana asuinpaikkana on todettu vain Kopola.

Inventoituja kohteita on Hiukkajoentien eteläpuolella Hyttikumpu, Koivumäki, Linnanmäki, Mutila ja Huvimaja, pohjoispuolella Rantala Marjamäki sekä pohjoisempaan Myllyjoentien varrella koulu

eli Myllylampi sekä kaupan mäellä Kauppakontu ja Toiviala. Lähemäki on jäänyt kartan ulkopuolelle, mutta saanut muuten suuren huomion²⁸.

KY-KOhteet, YDINALUEEN INVENTOIDUT KOhteet JA VANHAT ASUINPAIKAT, VANHAT TIELINJAT

1950-luvulla Rajavaaran maantieoloissa tapahtui suuri muutos, kun osana valtateiden rakentamishjelmaa rakennettiin uusi valtatie 6 kylää sivuten²⁹. Varhaisin muistikuvani tiestä – varmaankin aivan 1960-luvun alusta – on, että se oli savipintainen. 1960-luvun alussa siihen levitettiin kuitenkin kestopäällyste, aluksi öljysora. Rajavaaran keskustan kohdalla tie linjattiin uudelleen Hanhilampien itäpuolelle, mutta tämän ”ohituksen” pohjois- ja eteläpuolella tie tuli suunnilleen aiemman tien paikalle. Muutama talo jäi toiselle puolelle valtatieta kuin Rajavaaran ydinalueet, pohjoisessa Lehtola ja Kalliosaareke (KOhteet 54 ja 55), etelämpänä Saaren kunnan puoleiset Ratilan talot (KOhteet 61–63) ja eteläisimpänä KOhteet 31 ja 32. Pääyhteys kylän ytimeen tuli vanhaa yksityistiepohjaa myötäillen Saarekkeenmäelle Tarnalaan päin johtavan pikkutien kohdalle. 1950–60-luvulla korjattiin merkittävästi myös Rajavaarasta Hiukkajoelle johtavaa tietä³⁰.

Autoja Rajavaaraankin tuli vähitellen, mutta ennen sotia ja vielä 1950-luvulla niitä oli hyvin vähän. Linja-autoliikenne alkoi 1920-luvulla niin, että ”Ruposen ruskeat” ajoivat Kesälahdelta kerran

²⁸ Lusa, 69.

²⁹ Paajanen-Teppanan mukaan uusi tie otettiin käyttöön 1959.

³⁰ Astikainen, 153–166.

Kirjassa kerrotaan Rajavaaran kansakoulupiirin alueesta ja sillä olleista taloryhmistä, taloista ja ihmisistä. Painopiste on 1950- ja 1960-luvuilla, jolloin kirjoittaja asui kylässä. Rajavaara on Pohjois-Karjalan, Itä-Savon ja Etelä-Karjalan yhtymäkohdassa, valtatie 6:n tuntumassa.